

O formalnih in didaktičkih stopnjah in pa o razvijajoče-upodabljajočem pouku.¹

Spisal V. Bežek.

Kdor se kaj zanima za naše vrlo napredujoče pedagoško slovstvo, ve, da se pri nas sedaj jako živahno razpravlja vprašanje o formalnih stopnjah. „Popotnik“ prinaša učne slike, ki so izdelane po njih in iz poročil in dopisov, ki jih priobčuje „Učiteljski tovariš“, vidim, da so na Kranjskem „formalne stopnje“ na dnevnem redu.

Ali jih tudi na Štajerskem „špogajo“ in, če jih, koliko časa jih že, mi ni natančneje znano, a na Kranjskem, vem, da še ni davno tega, odkar so zaslule, in še v lanskem „Učiteljskem Tovarišu“, v 27. številki, na str. 212. govori o njih neki dopisnik kot o moderni struji; na mestu rečem piše namreč poročevalec o učiteljski skupščini litijskega okraja, da on in njegovi tovariši se ne branijo moderni struji, „toda ako se že zahteva, da moramo drugače (!) poučevati, se nam mora tudi razjasniti, kako moramo postopati. V ta namen smo g. nadzornika naprosili, da se tiska njegovo poročilo“.

Predlanskim spomladi nekako je bilo, ko je završalo po Ljubljani in strah pred formalnimi stopnjami, ki so se napovedovale kot najnovejša struja, je bil toliko zlasti med starejšim učiteljstvom, da so mnogi izmed njih, obupavajoč, da bi prišli formalnim stopnjam do dna, izjavili — kakor pred nekolikimi leti starejši sodniki pri uvedanju novega zakonika — da se raje dajo upokojiti, nego da bi se uklanjali neugodnim novotarijam.

Priznati je treba, da je najnovejši pokret na našem pedagoškem polju, ves šum in hrup o „formalnih stopnjah“ jako malo časten za nas in naše ukoslovne težnje; malo časten za one, ki javkajo o „modernej struji“, ko bodo vendar „formalne stopnje“ na Nemškem to leto lahko

¹ Ta razprava je nastala iz predavanja, ki ga je nje pisatelj govoril kot odbornik „Šolske Matice“ pri učiteljski konferenci goriškega okraja dne 15. oktobra 1902.

praznovala svoj demantni jubilej, kajti l. 1843. je Karol Volkmar Stoy, eden najimenitnejših Herbartovcev, ustanovil v Jeni svoj pedagoški seminar, v katerem se je seveda poučevalo po Herbartovih stopenjskih teorijah; čudno in nedoumno pa je tudi nastopanje nekaterih naših pedagogov, ki so se v najnovejšem času začeli ogrevati za „formalne stopnje“ ter baš s svojim zakasnelim navdušenjem dokazujejo, da so tudi marsikaj zaspali — zaspali ono dobo, ko sta na nemškem pedagoškem nebu res se še svetili zvezdi Herbart in Ziller, a zaspali tudi dobo njiju zatona in še marsikaj družega.

Skoro bode namreč že 20 let, odkar so Dittes in njegovi pristaši v časopisu „Paedagogium“ v imenitnih člankih prepričevalno in uspešno raztrpali slavo Herbartovih pedagoških in metodiških naukov, zlasti pa uničili ugled in vpliv tega vsemogočnega učenca Herbartovega in njegovih vrtoglavih idej o „učni koncentraciji“ in o kulturno-zgodovinskih „izobraževalnih snoveh“,¹ a pri nas se tisti ponesrečeni njegovi poskusi dan danes proslavljajo kot genijalni. *Tantae molis erat — Zillerianam condere methodum* — namreč pri nas; a v Nemcih samih Herbartov-Zillerjev sistem nikjer ni več v veljavi razen na nekaterih šolah na Turinškem in na strogo formalne stopnje, kakor jih izkušajo pri nas nekateri uveljaviti, niti najpristnejši Herbartovci v Jeni ne prisegajo več, nego so se že oklenili nekega novega učnega načina, baš tistega, o katerem namerjam tu razpravljati, in kateri strogemu izvajanju formalnih stopenj naravnost nasprotuje.

A da bolje shvatimo bistvo omenjenega novega, t. j. razvijajočepodabljaljočega poučevanja, pričnimo s formalnimi stopnjami. Menim, da cenjenih čitateljev ne bom žalil, ako izrečem svoje prepričanje, da marsikateremu izmed njih bistvo „formalnih stopinj“ ni jasno; jasno vsaj nikomur ni postalo po članku „o formalnih stopnjah pri pouku“, objavljenem v 18. številki lanskega „Tovariša“ (na str. 137. sled.); kajti njega pisatelj za psihološko upravičenost ali neupravičenost formalnih stopinj ne ve družega povedati, nego da jih je določil Joh. Fried. (sic!) Herbart, češ, on je že vedel, kaj je delal, kajti „čuda ni, da je našel dispozicijo, po kateri se uspešno poučuje, saj je bil profesor pedagogike (!) in kot tak se je gotovo mnogo pečal s pedagogiko“. Brez psihološkega utemeljevanja se priporočajo ali prav za prav ukazujejo

¹ Namesto vsega daljnega polemizovanja napotujem čitatelje na brošuro: „Die Schule Herbart-Ziller und ihre Jünger vor dem Forum der Kritik. Beiträge zur Geschichte, Entwicklung und Kampfweise der neuesten Richtung in der Paedagogik und zum Streite zwischen Dittes und den Zillerianern. Von Dr. H. Wesendonck-Saarbrücken. Wien und Leipzig, 1885. Pichlers Witwe & Sohn. Znižana cena 60 v. — Prim. tudi mirne, a ostre opazke o Zillerjevih pedagoških izrodkih v znani knjigi: „Die wissenschaftliche Paedagogik Herbart-Ziller-Stoys“ itd., ki jo je spisal dr. G. Fröhlich, sicer pristen Herbartovec, zlasti na str. 211. sled. 7. natisa (1901).

formalne stopnje, „po katerih se mora vršiti pouk“, češ, saj so se z njimi bavili in jih določili možje kakor Herbart, Ziller in Rein, in navedena so ondod strogo-herbartovska nazivala formalnih stopenj: analiza, sinteza, asocijacija (sic!), sistem, metoda — zgolj imena, pri katerih si razen Herbartovcev samih nikdo ne more nič pametnega misliti in katera so že nekateri Herbartovci sami opustili, ker so neznačilna in neprimerna. Smešna je tudi resnoba, s katero tisti „Tovarišev“ člankar prav kakor kak pristen Zillerjevec dokazuje, „da napoved učne svrhe mora stati vedno na prvem mestu in za napovedjo pride šele ponavljanje, ne pa najprvo ponavljati, potem pa šele učno svrho napovedovati“.¹ In kaj menite, častita gospoda, zakaj je napoved učne svrhe velike važnosti? — „Z napovedjo učne svrhe — pravi Tovarišev člankar — se vse one predstave, ki bivajo v učenčevem duhu, potisnejo nazaj, ustvarimo nov prostor, kamor pride nova tvarina ... Medtem pa, ako ne vedo, zakaj (sic!) se gre, se drže čudno (!), ne kažejo nikakega zanimanja za stvar ...“. Čitajoč baš navedeni članek, sem se nehote domislil antiteze o nepotrebni formalnih stopnjah in potrebni formalni izobrazbi.

Po ljubljanskih šolah tedaj vse vprek pobirajo stopinje za „formalnimi stopnjami“, a vkljub temu, da se je v nazornem nastopu „mačka“ secirala in analizirala po vseh pravilih Herbart-Zillerjeve didaktike ter postala spričo tega vprav komiški - klasiška med ljubljanskim učiteljstvom — vkljub temu sem zaman po Ljubljani „interviewal“, kaj da prav za prav razumejo pod formalnimi stopnjami, iz kakšnih dušeslovnih zakonov izvajajo njih neizogibnost in kaj je njih bistvo. Dobil sem iz odgovorov ljubljanskih učiteljev vtisk, da smatrajo formalne stopnje kot ukaz višjih oblasti, katere že vedo, kaj delajo, in katerih naredbam se je torej treba ukloniti; a pri zaupljivejših „interviewih“ sem slišal tudi nekateri pridušeni zdihljaj ter videl marsikak pomenljiv smehljaj.

In vendar je že deset let tega, odkar je izšla slovenska razprava, v kateri sta na kratko a temeljito pojasnjena bistvo in pomen formalnih stopenj. V izvestju državne — tačas še male — gimnazije ljubljanske za šolsko l. 1891—92 je objavil namreč prof. Anton Štritof sestavek „o metodiškem pouku nemščine v I. in II. razredu slovensko-utrakvistiških gimnazij“, čigar četrto poglavje (na str. 18. sled.) uči o „didaktičkih stopnjah pouka“. Baš to poglavje je kakor cela razprava pisano tako korenito in vendar preprosto, da bi bilo vprav sedaj ponatiska vredno in bi dobro došlo učiteljskim krogom; a vsa razprava je malo znana, ker je izšla v šolskem izvestju. Po Štritofovem izvajanju in večinoma z njegovim besedilom poskusim cenjenim čitateljem pojasniti bistvo formalnih stopenj.

¹ Tu naj opozorim cenjene čitatelje na klasiško rabo imperativnega infinitiva!

„Predno je kakšna učna enota“, pravi Štrifof na mestu rečenem (str. 18), „popolna last učenca, prehoditi mora njegov duh tri zaporedne stopnje, katerim je dal Aristotel značilne izraze: *αἰσθητικὴς, νοῦς, ὑπερθετικὴς*.¹ Najprvo zaznava (percipuje) duh novo na duševno pozorišče stopajočo učno vsebino kot nekako celovito predstavo, ki v svojih obrisih ni niti določna niti natančna. Nato se zaznavanega (t. j. zaznavane celote) loti um in polagoma se razmišljujočemu duhu prikazuje obrisi posameznih delov in njih medsebojnega razmerja. Ko nam je vse jasno, pravimo, da stvar razumemo. Ali razumno znanje še ne bi zadoščalo, ako ga ne bi sledila vaja. Vaja nas šele usposablja, da imamo razumljeno stvar tako v svoji oblasti, da jo obnavljamo (reprodukuje) ob poljubni priliki, da je torej znamo dejanski uporabljati. Zaznavanje, razumevanje in uporabljanje (vaja) so torej one tri stopnje, katerih se drži človeška duša, ko si prisvaja katerokoli učno vsebino. Prvo stopnjo imenujejo vzgojeslovci empirijski moment, drugo logičski, tretjo tehniški.

Po teh zaporednih stopnjah duševnega prisvajanja se mora tudi pouk ravnati. Da učenec kako učno vsebino zazna, mora mu jo učitelj podati, t. j. na duševno pozorišče spraviti; da jo razume, mora mu jo razložiti; da jo trajno obdrži, mora mu jo utrditi. Naloga učiteljeva obstoji torej v podajanju, razlaganju in utrjevanju učne vsebine...“

To je vsa tajnost formalnih stopenj in naši vrli učitelji, i starejši i mlajši, tudi oni, ki ne poznajo Herbartove-Zillerjeve analize, sinteze, asocijacije, sistema in metode niti niso čitali Štrifofove razprave, se gotovo s Štrifofom vred pri pouku vedno vprašujejo:

1. Kaj ve že učenec o novi učni enoti?
2. Kako podam najnazornejšo novo stvarino?
3. Kako pospešim razumevanje s temeljito razlago in pregledno razvrstitvijo?
4. Kako utrdim to, kar sem naučil, z umnim, nedolgočasnim ponavljanjem.

Tako so postopali razumni učitelji vseh časov in narodov izza Aristotela in gotovo že tudi pred Aristotelom, vedoma ali nevedoma, in O. Willman v II. zvezku svoje „Didaktike“ (na str. 232. sled.) našteva celo vrsto starih in novih psihologov in pedagogov od Aristotela pa do Dörpfelda, Kehra in Fricka, ki vsi manj ali bolj izrazito razločujejo navedene tri momente, dasi je njih terminologija različna.

In oni čitatelji teh vrstic, ki so sami učitelji, se gotovo še spominjajo izza svojih študij, kako se jim je Komensky slikal kot velik pedagog zlasti zaradi tega, ker je poudarjal, da vse, česar naj se učenec uči na pamet, mu mora biti jasno kakor peteri prsti na

¹ Po naše bi se reklo: zaznavanje, razumevanje, shvatanje.

roki. — Seveda so pa bili tudi v vseh časih pedagoški šušmarji in niti dandanes niso do cela izmrlji, ki so zdravemu razumu na sramoto vteпали mladini v glavo nerazumljive, neraztolmačene reči; o teh ni, da bi dalje govoril, saj so povsod in v vsakem času in v vsakem sloju ljudje, ki se prepirajo z zdravo pametjo.

Stoprv Herbartu, „profesorju pedagogike“ je bilo usojeno, jasni nauk o didaktičkih stopnjah s kompliciranimi razpredelitvami in definicijami zamotati. Kakor je sploh njegova filozofija težko razumljiva in njegova terminologija samovoljna, tako je bil tudi njegov nauk o didaktičkih stopnjah širšim krogom nedoumen. V dušnem prisvajanju novih predstav je Herbart razločeval najprej dva glavna momenta: uglabljanje (Vertiefung) in razmišljanje (Besinnung), a vsaki teh dveh glavnih momentov je razčesnil zopet na dvoje: mirujoče uglabljanje (ruhende Vertiefung) in takisto mirujoče in napredujoče razmišljanje (ruhende, fortschreitende Besinnung). Tako je dobil štiri didaktičke stopnje, katerim je Ziller dodal še eno, namreč pripravljanje, a te stopnje sta opremila Herbart in Ziller z značili, o katerih sami Herbartovci priznajo, da so nesrečno izbrana¹; kaj naj si misli pri izrazih analiza, sinteza, asocijacija, sistem in metoda tisti, ki ni proučil težko umevnih in neprebavnih Herbartovih in Zillerjevih del? Takisto nesrečno izbrano in neprikladno je poznamenovanje „formalne stopnje“, ki ga je izumil Ziller sam, a spričo humbuga, kateri se z njimi uganja, moram priznati, da se mi je prav pristudilo. Veliko bolj značilno in razumno bi bilo nazivalo „didaktičke stopnje“, ki rabi tudi Štritofu in se da tudi prav primerno sloveniti z izrazom „učne stopnje“. Poučujmo in učimo se torej mi odslej po didaktičkih ali učnih stopnjah, a formalne stopnje in njih formalizem prepustimo Zillerjevcm!

(Dalje prihodnjič.)

¹ Prim. Fröhlichovo knjigo: „Die wissenschaftliche Paedagogik Herbart-Ziller-Stoys“, 7. nat. 204. in 205.

Nekatero organske napake v govorjenju.

Dr. Jos. Tominšek.

Malo je ljudi, ki imajo to, kar imenujemo „lep organ“, tak, da ga je še samega prijetno poslušati. Ta ima hreščeč glas, drugi govori skozi nos, oni kakor „mila Jera“, temu se jezik zaletava, tretji klepeče . . . „lep organ“ pa ima malokdo. Niti dobri pevci ga včasih nimajo; poznamo hude jecljače, ki vendar pojo prav gladko in brez izpodtikanja.

Sicer moramo pripomniti, da so nazori o „lepem organu“ pri različnih, da, celo pri blizu sorodnih narodih zelo različni in da se tudi izpreminjajo: način govorjenja je namreč odvisen od navade, od okolice, v kateri živiš; to pa, česar se navadimo, se nam zdi tudi lepo. Zato ni dvomiti, da se Saksoncu na Erdeljskem zdi blagoglasna njegova debela nemščina, kakor se Madžar naslaja le ob ljubi materinščini; da stopim bližje: štajerskega Prljeka prime groza, ako sliši Gorenjca „avati“, Gorenjec pa se smeji vzhodnoštajerskemu „ükanju“ in „efkanju“ . . . Šele izedinjujoča in niveljujoča kultura izreče naposled svojo — ker konvencionalno, zato veljavno — sodbo o pravem „lepem“ izgovoru, izobčivši iz vseh načinov izgovarjanja to, kar je preskrajno, in iskaje nekega srednjega pota skozi vse posebne steze; to se da v precejšnji meri doseči vsaj pri enem celoskupnem jeziku, dočim obstojajo med velikimi jezikovnimi skupinami vedno še razlike.

Dokler je kak način izgovarjanja le privajen, ga ne moremo prištevati med posledice kake organske napake; saj nam je znano, da si nekateri sloji nalašč prigojijo kako posebno izgovarjanje — mari ne govori mlad gizdalin rad skozi nos, češ to je plemenitaško? Položaj pa je takoj drugi, če kdo ne more drugače govoriti kakor skozi nos; tudi Francoz, ki bi vedno govoril skozi nos, bi imel organsko napako!

Le o takih napakah v govorjenju, trajnih, habituelnih — bodisi prirojenih, bodisi vsled kake telesne posebnosti nastavših — ne pa vsled okolice nezavedno ali pa iz posebnega nagiba prigojenih zabeležimo tukaj kako opazko z ozirom na šolo, ne da bi seveda hoteli obširno snov le v pregledu dovršiti.

1. Najhujši, elementarni nedostatek za izgovarjanje je pomanjkanje sluha; gluho nemstvo. Gluhonemi niso za občno šolo; v posebnih gluhonemnicah pa jih dandanes z duhovito in spretno uporabo fizioloških in psiholoških pojavov in zakonov pripravijo tako daleč, da govore jasno in razločno, ne da bi kaj slišali.

2. Manj nesrečni so sluhonemci (hörstumm), to so taki, ki slišijo in vendar ne morejo govoriti v navadnem pomenu besede, ker ne artikulirajo zlogov in glasov. Ako taki otroci niso duševno normalni, n. pr. kreteni, potem se seveda ne da govoriti o telesni organski napaki. So pa taki otroci lahko tudi inteligentni, te razumejo, kažejo brezdvomno preudarnost in vendar ne govore ali sploh nič ali le malo, običajno težko se odzivajoč zunanjim vtisom. Zdravnik je često v zadregi, ker nedostaje zunanjih znakov kot dokazil sluhonemstva.

Konkreten vzrok sluhonemstva se ne da najti v kaki odločilni nepopolnosti — manjše so zdravniki navadno konstatovali — govornih organov, ampak leži najbrže v nepopolnosti onih funkcij možgan, ki se morajo vršiti redno, da nastane človeški govor, in zato v nepopolnem razvitju centralnega živčevja ali v nepopolni zvezi med njim in med govornimi organi. Kakor sploh pomanjkljivosti v govorjenju, je tudi ta često podedovana in se pojavlja pri potomcih mnogokrat v še večji meri kakor pri roditelju. Včasih je vzrok tudi patološki ali fiziški; hud strah n. pr. ali pa nesrečen udarec na glavo lahko otroku popolnoma odvzame govor; saj vemo iz lastne izkušnje, da nam strah, bojazen zapre vir besed vsaj za nekaj časa; ako je strah itd. prehud in otrok bolj slaboten, se to lahko zgodi trajno, ali za dalje časa. Dobro je namreč to, da se taka pohabljenost, posebno ako ni bila popolna, da popraviti. S pomočjo fizioloških vaj se otroci često privedejo tako daleč, da lahko, nekoliko dorasli, stopijo v občno šolo; prav v tej pa je za nje najboljša izpodbuda: med mladimi in živimi trajno- in vednogovorilci ožive sami najlažje.

3. Najnavadnejša pomanjkljivost v govoru je jecljanje. Znamenito je, da je jecljačev okrog 80% moškega spola, kakor je tudi glušcev in bebcev več moškega spola. Glava jecljača je mnogokrat oblata, senci izbočeni. Tudi jecljanje se rado podeduje in se da zasledovati večkrat še v tretjem členu; nastane pa tudi lahko vsled nekaterih bolezni (davice, ošpic, škrlatinke).

Prav hudi jecljači so velik križ za šolo, posebno za ljudsko šolo, ki jo pohajajo v onih letih, ko je jecljanje najhujše. Pogled na takega otroka je mučen za učitelja, ki mu tak otrok odvrča vso pazljivost, in nevaren za součence: ako so razposajeni, čutijo v sebi nagnjenje, da bi onega reveža zasmehovali, če ne zdaj, pa pozneje ob kakem prepirčku; ako pa so slabih živcev, preti nevarnost, da bi ga nehote posnemali. Najbolj mučen pa je položaj za dotičnika samega; saj ga vedno grize, da je vprav on tak, drugi pa ne, in saj ga žgo radovedni pogledi sošolcev, ki so obrnjeni najbolj nanj prav tedaj, kadar mu je najhujše.

Tu bodi učitelj njegov dobrotnik! Posadi ga naj v najzadnjo klopo, da ga učenci ne vidijo; ako kdaj ne bo hitro odgovoril, bodo, ker ga ne

morejo opazovati, pač mislili, da ali nič ne ve odgovoriti ali pa, da šele preudarja, dočim učitelj vidi vse. Vsako zasmehovanje mora tudi učitelj učencem izbiti z vso — to pot neobzirno — strogostjo in privajati mladino k blagosti; sam naj pa ohrani nasproti jecljaču vedno skrajno hladnokrvnost in na obrazu mirnost, ker otroci pazijo vedno nanj. Gorje, če bi se kdaj nasmehnil krčevitemu trudu jecljača! Takoj bi se mu odzvala šola s krohotom. Umestno je tudi, če učitelj jecljaču nekako polaga v usta besede; znano je, da tak učenec pač ne običi vedno, ampak da se mu le včasih tako zaleti, da ne more dalje; če pa kdo drugi izreče ono besedo, ki mu ne gre iz ust, potem že nadaljuje sam.

Jecljači so često prav nadarjeni; pri teh se da, ker imajo navadno dovolj trdne volje, njih napake skoraj docela odstraniti.

4. Prav mnogoličen nedostatek v govorjenju leži v tem, da se otrok ne odvadi otroškega izgovarjanja, t. j., da v govoru nekaterih črk (f, r, l) ali ne izgovarja ali pa jih nadomešča z drugimi. Če se omejuje otroški izgovor le na posamezen glas, to vobče izgovoru ne škoduje — nekoliko pogrskovanja se marsikomu zdi celo lepo — ali tako izgovarjanje prerado nekako obsenčuje vsak glas in ga obdaje z motnostjo, ki lahko popači govor skoraj do nerazumljivosti. Vzrok vseh teh nedostatkov leži skoraj vedno v organski napaki govoril, redkokdaj v dednosti. Prirasel jezik, precepljene ustnice, ozka nosna odprtina povzročé tako govorjenje pri sicer normalnih otrocih. Ako se odstrani taka ovira in se otrok dosleduo navaja k pravemu izgovoru, se ga tudi polagoma precej ali popolnoma privadi; pri telesno sicer normalnih, ali duševno slabo nadarjenih otrocih se pač pomanjkljivost da le zmanjšati. Sem spada tudi govorjenje skozi nos, ki je navadno ozdravljivo.

Šola zabrani marsikatero napako že tedaj, ko se je začela razvijati. V šoli se v pretežni večini šele uče in nauče otroci govoriti; saj doma često ni niti prilike niti sposobnosti zato; potemtakem je treba, da se polaga v šoli velik naglas na izgovor in govorilne vaje in da se neutrudljivo izbijajo vsi izrastki in vse razvade. Doma se govori „po domače“, v šoli se glej na „pravilen“ in lep govor; tu se šele uči otrok jezik ločiti v besede in jih zopet združevati, s tem se kmalu odpravi otročje nejasno brbljanje; otrok se navadi načelnega reda v vsakem oziru in se obrusi raznih razvad, dočim se s samo splošno rastjo in s povečanjem telesne in duševne moči in spretnosti mladinske napake ali sploh ne, ali vsaj popolnoma ne odstranijo.

Učitelj pa tudi naj strogo pazi náse, govoreč vedno razločno, glasno in pravilno ter zahtevaj isto tudi od učencev; le ob dobi pubertete je treba nekoliko popustljivosti, ali ne glede pravilnosti. Pri predavanjih

se privajaj mladina tja, da skuša v svoj govor polagati tudi to, kar čuti duša različnega, na različni način; pri bodrih otrocih se posreči to že na zgodnji stopnji, težje pa se pride do izraza logične zveze in sporednosti misli. Poskušati pa se mora oboje; to bodri ves razred, posameznike pa naravnost navdušuje; take vaje so najboljše sredstvo za učenje jezika in morajo spremljati jezikovni pouk tja do dorede dobe.

Pri vsaki govorniki vaji v katerikoli obliki, pri čitanju, predavanju, odgovarjanju mora, kakor se razume, učenec stati ali vstati; le tako govori s polnimi pljuči in krepkim dihanjem.

Sedenje obsoja človeka nehote k mirnosti, ki se prevrže pri mladini prerada v zaspanost in dolgočasnost.

Nekaj o petju.

(H. D.)

V večji meri, kakor vsaka lepota,
očara nas *milo* petje; lepota diči
telo, petje pa dušo.

(J. G. Herder.)

Glasbo, kojo proizvaja človek s svojim glasom, imenujemo petje. Kot značilna posebnost je pri petju smislu primerno spajanje glasú z besedo.

Človeški glasovi so različne višine, moči in barve; ta več ali manj zunanja zmožnost postala je tekom časa nekako notranje svojstvo, ki nas usposobi, naše duševne občutke in težnje popolnoma in jasno po kakovosti glasu izražati. Pri definiciji človeškega petja je torej ta notranja stran značilnega pomena. Vsak skladatelj mora človeško čuvstvanje in njegovo zvezo z glasbo docela poznati, če hoče s posredovanjem svoje skladbe v poslušalcu vzbujati določeno duševno stanje. Pri pevski skladbi olajšujejo ta proces besede, ki nam povedo pomen tonov. Prava pevska

skladba mora nam torej naslikati pesniško vsebino idealno; prevladati ne sme pri njej ne muzikalna, pa tudi ne poetična stran.

Na tej stopnji je umetno petje dandanes. Do tega viška povzpelo se je pa šele po dolgi in težavni poti, kajti večkrat so zadržavali napačni nazori o petju njegov naravni in umetniški razvoj. Ta-le vršil se je nemalo pri vseh kulturnih narodih pod istim pogojem: z razvojem duševnega življenja spojen je bil vselej tudi napredek v glasbi.

Prvi in najprimitivnejši glasovi bili so posledica hipne in močne človeške vzbudnosti, ki je sledila neposredno kakemu zunanjemu vplivu. Učinek takega vpliva izražal se je v večji ali manjši meri že na obrazu, kakor tudi na kretanju dotičnega človeka. Hotel je le-ta zopet izražati svoje čutje drugemu, storil je to na isti način — z glasom in gibanjem. Če je nameraval storiti to na posebno jasen način, ali če je bila razburjenost velika, posluževal se je dalje trajajočih in močnejših glasov, kakor tudi intenzivnejega kretanja. Ta način izraževanja najdemo še dandanes osobito pri raznih divjih narodih.

Ker je človek sčasoma tudi uvidel, da se višji glasovi bolje slišijo kakor pa nižji, tvoriti je jel glasove različnih višin. Nastala je s tem neka glasovna vrsta.

Dihanje, ki povzročuje da moramo pri tvarjanju glasov večkrat prekiniti, ločilo je to glasovno vrsto v posamezne glasove. Sčasoma je prišla nekaka ritmika v to vrsto, ker glasovno izraževanje bilo je že zmiraj v ozki zvezi z gibanjem posameznih človeških udov, ki je imelo namen, podpirati izraz. Tako kretanje postalo je pa vsled istomernega utripanja srca tudi enakomerno, in prvi plesi bili so posledica razvijajočemu se ritmičnemu čutu.

Najpriprosteji ritem je dvodelni, ker on ima svojo podlago že v dihanju samemu, kakor tudi v naši hoji.

Da se je zamoglo izraževanje čuvstev po glasovih in gibanju spolnjevati, razumevati je moral človek tudi izraževanje drugih; bilo pa je to tem laglje, ker je ta zmožnost vsakemu človeku že prirojena. Tudi otrok zamore brati iz obraza odraslih ljudi.

Glas, ki je bil doslej le neko izraževanje občutkov, postal je v daljnem razvoju človeštva tudi sredstvo za izraževanje misli; nastala je govornica. V začetku bil je še pri govoru velike važnosti melodični element, vsled česar so se v tej dobi uporabljali ponajveč le bolj domači samoglasniki (a, i, e); soglasniki bili so le nekaki spremljevalci vokalov, torej stranski glasovi, ki so se le s temi vred tvorili.

Najstareji jeziki bili so vsled tega tudi monosilabični; tako n. pr. sanskrit in kitajščina. Ta-le obdržala je svoje stare oblike dosledno še do današnjega dne. V zvezi z govornico razvijal se je tudi pevski ton in

Herder trdi prav, če reče, da je bila prvotna človeška govorica petje. To trditev podpira tudi dejstvo, da imajo Indi, ki so svojo tradicijo neizpremenjeno ohranili, isto božanstvo — Sarasvati — za govor in petje. Jezikoslovci poročajo tudi, da je v sanskritu, kakor v kitajščini bistveno, v katerem tonu se izgovarjajo besede, in da se zamorejo določiti muzikalni intervali, ki se uporabljajo. Isto velja n. pr. tudi o jeziku Ašantijev; pri njih je zavisen pomen besede od višine tona, s katerim se izgovarja, oziroma poje.

Kakor smo doslej videli, se pevski ton ni razvijal samostojno — po posnemanju tonov narave — ampak v naravni zvezi z govorico. To pot hodili so vsi kulturni narodi, in posledica bila je, da se je glasba od vseh umetnosti najbolj počasi razvijala. Zunanji svet ji ni nudil nikakršnih dovršenih oblik, kakor n. pr. slikarstvu in kiparstvu; od narave ni dobila družega, kakor morganski glas, kojega pa je moral človek šele po svojih razmerah določiti.

Ko je jel človek spajati besede v stavke, oziral se pri tem ni samo na logično zvezo, ampak tudi na ritmiko; pevski ton pridobil je s tem zopet na veljavi. Pospševal pa je še razvoj ritmičnega čuta — kakor smo že poprej omenili — ples. Še danes najdemo narode, pri katerih obvladuje plesna pesen; to so n. pr. centralnoafričanski zamorci ter prebivalci otokov južnega morja. Najdemo pa še narode, ki niti te stopjne glasbene naobrazbe niso dosegli; to so prebivalci severnega in južnega tečaja. Da se pri teh ritmični čut ni mogel v tej meri razviti, je posledica razmer, v katerih ti narodi žive.

V daljnem kulturnem razvoju človeštva najdemo že bogoslužne in junaške pesni; te razširjati in ohraniti bilo je le na ta način možno, da so se pevaje predavale. Pri tem pevanju, ki je bilo nekako muzikalno recitovanje (ker pesni še niso bile po odstavkih deljene), postale so sčasoma posamezne melodične fraze značilne. Če se je ponavljal izraz ali stavek, ki je bil večjega pomena, ponovila se je z njim vred tudi ista melodična fraza. S tem se je začel ločiti pevski ton od govornega in nastal je absolutni glas. Zapisovalci pesni ozirali so se na ta moment, ter jeli rabiti prva muzikalna znamenja. Ta še niso določevala posameznih intervalov in tonovih višin, ampak bili so le znaki za melodične fraze. Izumitev pisave pospeševala je torej ločitev muzikalnega tona od govornega. Našel je še človek po naključbi, kakor tudi po poskusih, da je možno s posebnimi pripravami proizvajati glasove. Napravil si je prva godala. Uporabljal je v ta namen piščala iz trstike, živalske roge, školjkine lupine, napete lubove niti i. dr. Vsled rabe godal zasledil je tudi najenostavnejše tonove razmere; določil je primo kot ponovitev tona, oktavo in kvinto. Iz množice že znanih mu glasov določil je že druge intervale, in nastala je na ta način prva lestvica tonov. Najstareja taka tonova vrsta obsega

pet tonov in sicer: f[1], g[3], a[5], c[2], d[4]. (C = kvinta od f; g = za oktavo znižana kvinta od c; d = kvinta od g in a = za oktavo znižana kvinta od d).

Kakor vidimo, manjka tej tonovi vrsti še polton (h — c). Uporabljeni so toni te lestvice v najstarejih spevih Kitajcev, Indov, Egipčanov in Arabcev.

Tudi drugi narodi tvorili so si na ta način tonove vrste; po dovršenosti teh-le se lahko sklepa na muzikalno naobrazbo dotičnega ljudstva. Nastale pa so take tonove lestvice seveda šele po večletnem muzikalnem delovanju, kajti vsak napredek vršil se je le tekom daljših dob. Slično prikazen najdemo tudi v zgodovini stavbarstva. Stari narodi rabili so le stoječo in vodoravno črto; pri njihovih stavbah se torej daljava ni mogla tako razvijati, kakor n. pr. pri narodih, ki so že poznali oblok, ki pripušča večje daljave. Kolikega pomena pa je že pri razvoju arhitekture gotski oblok.

Če zasledujemo razvoj petja pri raznih narodih, vidimo da je bil isti odvisen od različnih zunanjih kakor tudi notranjih okolščin. Pri narodu, ki je gojil petje le v toliko, kolikor ga je uporabljal pri službi božji ter drugih svečanostih, se isto nikakor ni razvijalo v tej meri kakor pa pri ljudstvu, ki je gojilo petje iz estetičnih vzrokov. Take narode najdemo že v stari dobi in sicer na eni strani Hebrejce, Egipčane i. dr., na drugi pa Grke.

Pri vseh teh bilo je petje ozko spojeno z govorico; akoravno so že poznali absolutni glas, vendar še ni pri njih sledu o kaki absolutni glasbi. Godala rabila so se le v spremljevanje petja. Pesnik bil je obenem tudi pevec-skladatelj. Hebrejcem služilo je petje v proslavo njih službe božje; leviti pevali so v templu in pri obhodih psalme, ter jih spremljali z godali. Pri tem pa je tudi ostalo; daljnjega razvoja v petju pri njih ni najti.

Drugače bilo je z Grki. Ta narod imel je v posebni meri razvit čut za lepoto; bil je obenem torej jako navzveljiv za muzikalne vtise. Stari Grki niso prepevali samo radi tega, da se njih slavnosti s tem povelečujejo, ampak zato, ker so uvideli da je v petju lepota. Stremljenje po lepem bil je torej njih smoter pri petju in baš radi tega se je petje pri tem maloštevilnem narodu v taki meri razvilo in postalo občna last. Pevci stare dobe zastopali so mesta poznejih filozofov; bili so učitelji naroda, kojega so navduševali s svojimi slivospevi. Znameniti državniki, kakor Likurg, prepevali so ljudstvu postave. Solon je dokazoval Atencem pevaje, da je treba zmagati Salamis. Grški pevec je svoje priproste pesni s tako nežnostjo in takim čuvstvom predaval, da so mu navdušeni poslušalci začeli v zboru odgovarjati. Bil je to povod, da je nastalo petje v koru, ki se je tekom časa tako razvilo, da so zamogla posamezna mesta s svojimi zbori tekmovati. Postavila so se tudi posebna poslopja za take predstave.

Grški kor bil je seveda še enoglasen; prepevali so ali moški ali pa device in žene. Nastopale pa so vselej — in to posebno v tragedijah — velike množice, ker le na ta način zamoglo je enoglasno petje tudi mogočno vplivati na mnogobrojne poslušalce.

Petje je bilo pri Grkih še silabično; vsak zlog imel je po en ton. Ko so nekateri poskušali uporabljati več zaporednih tonov pri posameznih zlogih, zadeli so s tem na hud odpor. Posebno je zabavljajl čez te novotarje Aristofan.

Ker je imelo petje pri Grkih že izobraževalen namen, gojili so ga zlasti pri pouku. Smoter bil jim je pri tem navajati mladino, spoznavati lepoto pesni ter se jih razveseljovati. Ker so Grki v poznejši dobi pri zapisovanju pesni tudi uporabljali tonove znake, ohranilo se je nekaj njihovih napevov do danes.

Rimljani so posnemali, kakor v drugih strokah, tako tudi v petju Grke, akoravno so že poprej imeli razne darilne, plesne in pogrebne pesni. Ker pa je pri tem narodu ostalo petje zmiraj le nekako sredstvo v zabavo, se raditega tudi ni moglo dalje razvijati.

S polomom rimske države uničena bila je tudi njega umetnost. Na razvalinah pojavila se je že v svojih bornih in preprostih početkih nova — krščanska — umetnost. Godba v današnjem pomenu je torej plod krščanstva; vzrastla je na podlagi, kojo so ji pripravili stari kulturni narodi, pri katerih je bil daljnji razvoj nemogoč (Hebrejci), ali pa se je siloma prekinil (Grki). Oživile so se te stare oblike z novim in svežim duhom, ki je pospeševal daljnji razcvit.

Prvi kristjani zbirali so se v privatnih stanovanjih kakor tudi v podzemeljskih prostorih, da so bili varni pred krutimi preganjalci. Tukaj so prepevali v slavo božjo. Od Izraelcev posnemali so pevanje psalmov in hvalnih spevov; vneli so jih k temu sosebnost apostoli. Stari obliki psalmov dalo je novo navdušenje tudi drugo muzikalno vsebino. Nastali so spevi, ki so bili takorekoč pristne narodne skladbe, ter se vsled tega odlikovali po svoji priprostosti. V teh pesnih ni iskati nadaljevanja hebrejskega petja, kajti kristjani prizadevali so se zmiraj, ločiti se od Judov; pred paganskimi Rimljani pa se jim je studilo. Te priproste in maloštevilne pesni ohranili so si lahko v spominu ter jih tudi razširjali. Podobni so bili ti spevi recitativnemu psalmodiranju, pa brez vsakega spremljevanja godal. Da se je zamoglo vršiti psalmodiranje redno, bili so potrebni posebni pevci - voditelji, ki so se izbrali vselej izmed najboljših in najspretnjših pevcev.

Cerkveni učenjaki jeli so tudi poučavati grško godbeno teorijo, ki je bila jako spopolnjena. Uporabljali so jo v krščanskem smislu ter na tej podlagi dajali določena pravila glede petja pri službi božji. V izvež-

banje dobrih pevcev osnoval je v 4. stoletju papež Silvester v Rimu prvo pevsko šolo. Sprejemali so se v ta zavod že dečki, ki so imeli na ta način dokaj časa, postati kdaj izborni pevci. Mimogrede omeniti moramo, da je imela izhodna cerkev pri službi božji svoje posebne speve, ki so ohranjeni v pravoslavni cerkvi.

Za povzdigo cerkvenega petja ima velike zasluge Ambrozij, nadškof milanski (4. stoletje).

Sam pesnik-pevec, uporabljal je v svojih spevih štiri tonove lestvice, koje je tvoril po vzgledu grških. Več njegovih slavospevov je še dandanes v liturgični rabi. Podlaga ambrozijanskemu petju bila je poetična metrika; velik napredek storil se je šele tedaj, ko se je jela melodija teh metričnih spon otresati.

V tem oziru ima nevenljivih zaslug papež Gregor Veliki (590—604), ki je določil cerkveno liturgijo in njeno petje. Zbiral je in popravljaj cerkvene speve, ter to zbirko (antifonar) pomnožil še z lastnimi proizvodi. Načelo bilo mu je, da se mora besedilo popevati tako, kakor se čita; muzikalna metrika prišla je torej k pravi veljavi. Posamezni zlogi so se sedaj lahko podaljšali, kar je bilo posebne važnosti za razvoj melodije. Katoliška cerkev rabi še danes speve iz zbirke tega papeža, ter jih imenuje — gregorijanski koral. Koral ne pozna taktov; mesto teh-le zastopajo tonove skupine in melodične fraze. Istotako se tudi ne meri dolgost tona, ampak dolgost besednih zlogov. Veliko muzikalne vsebine je pač nakopičene v teh spevih in koliko lepote najde v njih godbenik in pevec. Koralni napevi so nevsahljiv vir, iz katerega lahko zajema učenjak-estetik, kakor tudi godbenik. Ako je poetična vsebina pripovedovalna, tedaj se poslužuje melodija najpriprostejih motivov; slavospevi so navduševalni; jasne in sveže melodije uporabljajo se, če dobimo poročilo kake vesele novice; ganljivi in pretresljivi so spet napevi, ki naj v nas vzbujajo spomin na mrtve in na večno sodbo. Najboljši dokaz o vrednosti gregorijanskega korala pa je ta, da se je ohranil neizpremanjen do današnjega dne.

Koralno petje je podlaga vsemu nadaljnjemu muzikalnemu razvoju istih narodov, ki so ga uporabljali pri službi božji. Gregor V. določil je tem spevom tudi teoretično podlago, ter razširil število tonovih lestvic na 8 (cerkveni toni). Pri zapisovanju napevov posluževal se je v svojem antifonarju posebnih znamenj (neume), ki so podobna našim stenografičnim znakom, ter imajo namen, biti pevcu nekaka podpora za spomin.

V Rimu otvoril je ta veleum tudi pevsko šolo, kateri je podelil več privilegij. Učili so se na tem zavodu dečki in možje; učitelji bili so jim pa najbrže benediktinci, ki so še danes najboljši poznavalci in gojitelji koralnega petja.

S krščanstvom vred razširil se je tudi koral; postal je sčasoma narodna last in ljudstvo pelo ga je skozi celi srednji vek pri službi božji.¹

V Rimu izvežbani pevci razširjali so pevsko omiko po vsem tedanjem krščanskem svetu. Vneto je pospeševal ta prizadevanja cerkve cesar Karol V. Na svojem dvoru uvedel je pevski pouk, ter ustanovil pevske šole pod vodstvom pevcev, ki so se bili šolali v Rimu. Znamenito pevsko šolo imeli so tudi benediktinci v St. Gallenu.

Cerkveni koral pa je imel tudi zaslugo, da se je zahodno-evropska glasbena olika razvijala enakomerno. Španci so še danes v godbenem oziru zaostali, ker so se koralnega petja pozneje poprijeli nego drugi narodi. Isto velja tudi o iztočnih Slovanih; koral pravoslavne cerkve ni imel takega vpliva na razvoj glasbene umetnosti.

Zraven umetnega cerkvenega petja najdemo v tem času tudi razširjeno narodno petje. Ljudstvo je pelo pri različnih priložnostih; sosebno so se navduševali bojevniki pred bitko s petjem. To trdimo lahko tudi o Slovanih, kojih spevi hranijo toliko narodne poezije.²

Takemu pristonarodnemu petju pa je nasprotovala cerkev, kajti bili so to še ostanki izza poganskih časov in narod se jih je krčevito držal.

V 9. in 10. stoletju poskušali so menihi po samostanih že skladati. Pod dolgotrajne jubilačije, katere so si radi obširne melodije težko pomnili, podložili so po več besedi. To so sosebno storili pri besedi „Aleluja“, ki ima navadno bogato melodijo. Taki spevi imenovali so se sekvence, ter se često prav težko ločijo od drugih originalnih spevov.

Po vzoru teh sekvenc dajalo je tudi ljudstvo pod koralne napeve besedilo v materinščini. Nastala je na ta način cerkvena narodna pesen, ki je bila nekaka namestnica prejšnjih poganskih bogoslužnih spevov. V cerkvi so se pa te pesni le malo rabile in to le takrat, če niso bile

¹ Pozneje je jelo koralno petje propadati in šele v minulem stoletju začeli so ga zopet uporabljati v prvotni obliki; pred vsem francoski benediktinci.

² Zgodovina nam pripoveduje, da so bizantinski bojevniki l. 950. p. Kr. ujeli tri slovanske poslanke, ki so bili na potu k avarskemu kanu. Pripeljali so je pred cesarja Mavrikija, in njemu so pripovedovali, da niso vajeni orožja, pač pa da ljubijo petje in igranje na citre (?). Popevali so tudi junaške pesni.

Ko je bizantinski vojskovodja Priskos v današnji Vahlahiji Slované po noči napadel, našel jih je speče; odpeli so bili poprej svoje pesni in nato se legli k počitku. Izvestno so imeli torej Slovani tudi bojne pesni.

V pesnih so se ohranili tudi ostanki poezije izza poganskih in prvih krščanskih časov. Rusi imajo razne mitologične in narodne pesni, ki opevajo prigodbe izza dobe Vladimirja (980—1015). Srbi hranijo pesni izza 13. in 14. stoletja; Slovaki se spominjajo v svojih narodnih spevih še prihoda Kumanov in ohranjena so jim še sedaj, po tisočletni spreobrnitvi, njih bajeslovna bitja.

v zvezi z liturgijo.¹ Zavzemale so te nabožne pesni torej neko srednje stališče med cerkvenimi sentencami in narodnim pesništvom. Nabožni teksti podkladali so se pa tudi pristno-narodnim napevom, kajti na ta način bilo jih je lažje razširjati.

Učenjaki sprejeli so godbo in njeno teorijo med znanosti in sicer kot del matematike. Če se to ne bi bilo zgodilo, ostala bi godba zmiraj le na stališču navadnega praktičnega proizvajanja. Teorija iste dobe je bila jako zavozlana in pevec je rabil po več let, predno jo je mogel praktično uporabljati.

V 9. in 10. stoletju naletimo tudi že na prve poskuse večglasnosti, kajti petje je doslej povsem le enoglasno. Povod k dvo- in večglasnosti so dale bržkone orglje, ki so se v tem času že uporabljale pri službi božji. H koralnim napevom igral je organist večkrat melodijo, ki je bila za oktavo ali kvinto višja ali nižja. Imenovala se je taka dvoglasnost: paralelni organon. Za naša ušesa bil bi neznosen, a takratnega poslušalca je to mikalo, ker mu je na ta način glas krepkeje donel.²

Pozneje so začeli proizvajati organon tudi pevci, ki se pa že niso več strogo držali paralelnosti, ampak uporabljali tudi terce in sekunde, ter v začetku in na koncu primo. Bil je to zaokrožen organon.³

Izurjeni in učeni pevci jeli so tudi h koralnim napevom pevati samostojne, figurirane melodije, in sicer po določenih in strogih pravilih; oni so diskantirali. Nekateri so tudi take diskante zapisavali, t. j. začeli so skladati dvo- in večglasno. Ker je bilo treba pri teh skladbah natanko določiti, koliko časa traja posamezni ton, razvilo se je iz koralne menzuralno (figuralno) petje. Na podlagi tega razcvital je (sosebno v 14. in 15. stoletju) kontrapunkt, čegar bistvenost leži v tem, da se po posebnih pravilih zvežejo samostojne melodije v harmonično celoto.

Kontrapunktične skladbe pospeševale so v veliki meri gojitev večglasnosti. Cerkevna glasba jela se je bližati vrhuncu razvoja, kojega je dosegla pod Palestrino (16. st.). Bilo pa je to mogoče le s tem, da so bili cerkveni pevci obenem tudi odlični učenjaki in skladatelji.

¹ Čehi imajo izza teh časov koralni napev: „Gospodine Jezu Kriste pomilujni“. Zapisal ga je l. 1397. neki menih; pel pa se je že za Cirila in Metoda. Istotako se navaja v nekem poročilu izza l. 1368. pesen sv. Vaclava kot že v starih časih znana pesen.

² Ostanke tega organona najdemo še često na kakem vaškem koru, kjer — četudi ne zmiraj dosledno — spremlja en glas melodijo v spodnji kvinti.

³ Na Francoskem in v Italiji rabil se je v tem času takozvani: falso bordone. Bila je to troglasnost, ki je uporabljala sekste in terce.

(Konec prihodnjič.)

V oceno Slomškovega delovanja.

Priobčil dr. Fran Ilešič.

Med največje zasluge Slomškove se po pravici šteje premestitev škofijskega sedeža iz Št. Andreja na Koroškem v Maribor. S tem je bilo pomagano zlasti severoiztočnim Slovencem Malega Štajerja, ki so dotlej spadali pod sekovsko vladikovino. „Tem-le do tedaj ni bilo dano, slišati opomine svojih višjih pastirjev v svoji materinščini, ker so v čisto slovenskih krajih propovedovali nemški... nezmožni, si predstavljati bolečine, ki so je čutili čuvstev polni Slovenci, kadar so svojemu nemški govorečemu višjemu pastirju spoštljivo zrl v obraz, a niso umeli njegovih besed“. Tako piše životopisec Kosar v znanem životopisu Slomškovem na str. 76. in za njim dr. Medved v svoji knjigi „Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek“ na str. 63.

Iz teh navedeb se vidi, kakor da bi Slovenci severoiztočnega Malega Štajerja pred l. 1859. (pred Slomškom) nikoli ne bili slišali slovenskega pastirskega lista; a temu ni tako.

L. 1829. je neki Čeh „K. V...“ (?) pripotoval čez Dunaj na Štajersko. Poldrugi dan je meseca avgusta t. l. bival v Gradcu. Želeč, zvedeti kaj o stanju slovenske književnosti na Štajerskem, je v Gradcu povpraševal po možeh ljubiteljih te literature. Opozorili so ga na duhovnika „C. P. Vita Ryžnera“ in na „prof. Kolomana Kvasa.“ Ta dva moža sta ustregla njegovi želji ter mu pripovedovala o Dajnkovi in Metelkovi slovnici, pa o njunih črkopisih. Prof. Kvas mu je celo javil, da misli tudi izdati slovensko slovnico. Zlasti pa je bil utešen, „spatřiv pastýřský list G. K. M. Pána Pana Romana Sebastiana, biskupa Sekovského (tit. pl.) jazykem vindickým, také vydáný. Takt' i věrné stádcе Slovenské hlas pastýře svého slychá (uzrši pastirski list gospoda Romana Sebastiana, škofa sekovskega, tudi v jeziku slovenskem izdan. Tako sliši i verno ljudstvo slovensko glas svojega pastirja)“.

Po takem je izdal škof Roman Sebastijan leta 1829. slovenski pastirski list. (Naknadno sem spoznal, da je isti škof izdal slovenski pastirski list že l. 1825., Glaser IV. 457).

Potnik „K. V...“ je o tem poročal prijatelju na Češko v „Časopisu českého Museuma 1829, IV. 77“, dodavši svojim „Liternim listom“ za zgled našega jezika še iz Vodnikovih „Pesmi za pokušnja“ pesem „Sraka ino mlade“.

Prvi pastirski list, ki ga je novi škof Slomšek l. 1846. poslal svojim svečnikom, je razpravljal o geslu svetega Ignacija Lojolskega, ki si ga je izbral tudi Slomšek za svoje vodilo, namreč o geslu: *Omnia ad maiorem Dei gloriam et animarum salutem!*

L. 1848. so bili jezuiti iz Štajerskega pregnani. V Celovcu se je tedaj raznesla vest, da sta škof št. andrejski in prelat št. pavelski pregnanim jezuitom obljubila ali celo dala zavetišče. Zato je Slomšek v „Klagenfurter Zeitung“ poslal dopis (datovan dne 14. aprila v Št. Andreju, a priobčen dne 19. aprila), kjer zavrača to govorico: „Ich erkläre hiemit, nachdem ich darüber die Stiftsvorsteherung von St. Paul vernommen, daß an diesem Gerüchte kein Wort wahr sei, indem weder an mich, noch an den Herrn Stiftsprälaten je von irgend einer Seite ein diesbezügliches Ansinnen gemacht worden ist... Und wären die in Rede stehenden Flüchtlinge auch gekommen, wäre es denn ein Verbrechen, diesen Armen aus christlicher Liebe auf einige Tage ein Obdach zu gönnen? Wäre es nicht unsere Pflicht, auch den zur Emancipation beantragten, aber fast überall verfolgten Juden¹ einen gleichen Liebesdienst zu erweisen? Unschuldiger Verfolgter aufzunehmen ist eine Ehrensache“. Govorico, kakor da bi radi tega vrelo med kmeti okoli Št. Andreja in Št. Pavla, češ, da tudi tam mrze jezuite, imenuje proizvodom „einiger Kneiphelden, denen jede Obrigkeit ein Dorn im Auge ist“, ki tako govore, „um dadurch im Amt und in Würde stehende Männer in der öffentlichen Meinung herabzusetzen und die Stimmung des Publikums zu trüben“.

Ko je maja meseca l. 1848. šlo za volitve v Frankfurt, je okolica št. andrejska poslancem izbrala Maks. Jos. Gritznerja, ker je obljubil, da se bo potegoval za ustavno monarhijo, za Nemčije varno Avstrijo; a Gritzner je v Frankfurtu delal proti temu svojemu programu, dá, udeležil se je celo oktobra meseca oktobrske bune dunajske; zato mu je mesto Št. Andrej dne 10. decembra izreklo popolno nezaupnico.² Ali je to slučaj, da je taka nezaupnica zadela nemškega poslanca prav v Št. Andreju, v prestolnici Slomškovi?

Znano je, kako je Slomšek leta 1848. miril valove narodnega in socialnega pokreta; znano je tudi, kako pretirano se mu je zdelo vedenje nekaterih iliroljubov.

V čeških „Narodnih Novinah“ tega leta je dopis iz Ljubljane, kjer se med drugim govori tudi o nekaterih škofih na Slovenskem; tako o celovškem in o tržaškem škofu, ki je „Kranjec, a Italijan“, nadalje pa

¹ Pregarjali so takrat žide n. pr. na Ogrskem, tako v Požunu, pa tudi na Hrvatskem, n. pr. v Karlovcu.

² Glej „Klagenfurter Zeitung“ z dne 27. januarja 1849.

se omenja škof, „od katerega so se Slovenci mnogo nadejali, ki pa jih je varal: odpustil je 20 klerikov, ker so se zavzeli za svoj narod (Gajeve „Narodne Novine“ z dne 12. avgusta 1848). Ali je bil to ljubljanski škof ali Slomšek? Nade so se mogle gojiti o kakem mlajšem škofu. Ljubljanski škof A. Alojzij Wolf je vladikoval že od l. 1824., goriški nadškof Lušin pa je sedel na tej stolici od l. 1835., škof je bil tudi že od l. 1824. Misлити je torej pač na Slomška, ki je l. 1848. nosil mitro šele dve leti.

Pismo zagrebško.

Od dr. Frana Ilešiča.

Zagreb-grad . . .

O Božiču 1902.

Izmed večjih mest je Zagreb naši beli Ljubljanani najbližji. Zato ni dovolj, da občujejo z njim Brežice in Krško; tudi mi, ki smo dalje na zapadu, se brigajmo zanj, ako nočemo, da se nam očita prirojena ali umetno vcepljena kratkovidnost.

Naše učiteljstvo goji zveze s Hrvati. Vendar je to znanje še zelo platonično. Tudi Hrvati često slabo poznajo našo zemljo. Iz Slavonije se pišejo pisma v Lajbah-Laibach in hrvatske potne glumice govore o Rudolfswertu in Krainburgu. Tu je treba emancipacije in medsebojnega spoznavanja.

Evo črtice o izobraževanju hrvatskih učiteljev!

I.

Učni načrt hrvatskih preparandij meri močno na poznavanje domovine in slovanske zgodovine.

Zadača zemljepisnemu pouku je tam osobito „potanje poznavanje austro-ugarske monarhije, naročito pak Hrvatske, Slavonije i

Dalmacije“. V drugem letniku se vzame „zemljopis Evrope s osobitim obzirom na slavenske zemlje, naročito na balkanski poluotok“.

Zgodovinskemu pouku je zadača poleg preglednega poznavanja najglavnejših, osobito kulturnih dogodkov obče zgodovine „potanje poznavanje povjesti naroda hrvatskoga i srpskoga“. Zato se v prvem letniku vzame za starim vekom „srednji vek do križarskih vojna s osobitim obzirom na Slavene“ in v tretjem povest Hrvatov in Srbov v slikah.

V cerkveni zgodovini se uvažuje pokrščenje Hrvatov, Srbov, Slovencev, Moravcev, Čehov, Poljakov, Rusov in — Madžarov. Vsa druga cerkvena zgodovina pa se podaje le v velikih slikah: preganjanje krščanstva, cesar Konstantin Veliki in nasledniki, sveti očetje na iztoku in zapadu, pustinjaki in redovniki, nastanek papeževe države, Karl Veliki, grški razkol, protestantizem, francoski prevrat.

V zgodovini pedagogike se kaže delo najodličnejših pedagogov in najznamenitejših dob „s osobitim obzirom na povjesti razvitak pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji“.

V tej točki stoje stvari pri nas brez sumnje na slabšem. V našem zemljepisu dominira poleg naše avstrijske domovine „deutsches Reich“. O slovanski zgodovini po naših knjigah skoro ni duha ne sluha; kar se v tem oziru stori, je zasluga posameznih učiteljev; ker pa po naših srednjih šolah v višjih razredih uče zgodovino prečestokrat možje, ki za nižje razrede jezikovno niso sposobni, zato se nam mladina nauči malo naše zgodovine.

Lukasova „Geschichte der Erziehung und des Unterrichtes“ se na južno Avstrijo ne ozira prav nič. Knjiga stoji na odločno nemškem stališču; v srednjeveških parohialnih in župnijskih šolah vidi kal „unserer deutschen Landschule“ (str. 25); Vives ji je Španjolec, Rabelais in Montaigne sta Francoza, Bakon in Locke Angleža, Ratke je Nmec, a Komenski je Avstrijec; brez dvojbe je Komenski čast naše Avstrije kakor Ratke Holsteinske, a če se z Ratkejem ponaša Nmec, se s Komenskim ponaša Slovan; toda te besede se knjiga pazno ogiblje. Snov je v knjigi izbrana „s osobitim obzirom na Njemačko“, ako i nima nobenih direktnih vezi z Avstrijo, zlasti z našimi južnimi deželami; te so popolnoma prezrte; razpravlja se pač o protestantih Bugenhagenu, Trotzendorfu, Sturmju in Neandru, nadalje o Kindermannu in Vierthalerju, o Mildeju, a Jankovič, Slomšek nista niti omenjena. „Die erste deutsche Universität gründete Karl IV. zu Prag...“. Ni bila nemška!

* * *

Hrvatom nedostaje najprimitivnejše politične svobode. Vsak uradnik glasuje pri volitvah po prepričanju; i najboljši rodoljubi so namreč

prepričani, da izgube službo, ako ne glasujejo Madžarom ugodno. Pripetilo se je, da je pri konferenci ravnatelj profesorskem zboru prečital tajen ukaz, da morajo profesorji glasovati tako in tako ...

II.

Poleg običnih predmetov se nahajajo v učnem načrtu hrvatskih moških učiteljišč tudi ročna dela, švedske „Slöjd — radnje u radionici“, ki „imaju biti formalno uzgojno sredstvo, a kao takvo treba da pobudjuje općenu volju i ljubav za rad te štovanje napram običnoj i privrednoj radnji; da razvijaju samostalnost i priučavaju na red, točnost i čistoću; da navraćaju na pozornost, uzgajaju marljivost i ustrajnost; da razvijaju fizičnu snagu, vježbaju oko i uzgajaju smisao za oblike; napokon treba da se njima poluči opća spretnost ruke, steče vježba u upotrebi raznoga orudja i navika u izradbi dobrih radnja“. Pouk je praktičen in teoretičen.

Vadniški učitelj poučuje v četrtem letniku po eno uro na teden o šolski administraciji, kar je vsekakor važno.

Vadnica zagrebškega moškega učiteljišča ima pet razredov s po enim oddelkom, razen tega pa še „nerazdeljeno šolo“ s štirimi oddelki. Ta uredba je prepotrebna in služi razmeram, v kojih bode učitelju delovati.

Zanimivo je za nas zvedeti, česa se pripravniki grško-iztočnega veropovedanja uče v veronauku.

Ti pripravniki se v vseh letnikih uče staroslovenskega jezika, da morejo sodelovati pri staroslovenski pravoslavni božji službi. Uče se cerkveno-slovenske azbuke, slovnice in na pamet liturgijskih pesmi in važnejših izrekov iz svetega pisma.

Poleg cerkveno-slovenskega jezika imajo v prvem letniku biblijske pripovedke starega in novega zakona, v drugem nauk o krščanski nadi in ljubavi, v tretjem zgodovino krščanske cerkve. O nedeljah in praznikih se pred liturgijo (mašo) čitajo in tolmačijo evangeliji, o praznikih tudi življenje dotičnih svetnikov.

III.

Za izvenšolsko izobrazbo je dobro preskrbljeno. Vsako leto napravijo zagrebški pripravniki pod vodstvom svojega ravnatelja daljše naučne izlete. Videli smo jih že tudi v Ljubljani. Vlada jih pri tem gmotno podpira.

Osobito pa je opombe vredno, da imajo zagrebški učiteljski pripravniki svoje izobraževalno društvo, ki obstoji že 23 let; iz početka je bilo kot knjižnica, potem (18 let) pod imenom „Napredak“, a sedaj se (od l. 1900) zove „Nada“. V početku leta se zbero pripravniki na pripravnici; sejo otvori najstarejši društvenik ter vodi volitev novega odbora, ki obstoji iz predsednika, podpredsednika, tajnika, blagajnika, knjižničarja

in podknjižničarja; četrti, tretji in drugi letnik imajo svojega upravnega odbornika. Tekom leta so redne in izvanredne seje. Lanjsko leto so na izvanredni seji proslavljali štiristoletnico hrvatske lepe knjige. Pri rednih sejah so se čitali poučni sestavki, deklamovale se pesmi ter izvajale glasbene točke. Društvo ima na razpolago knjižnice ter je brezplačno dobivalo: „Nado“, „Dom i Svijet“, „Napredak“, „Kršćansko školo“, „Školo“, „Učiteljski glas“, „Učiteljski Tovariš“, „Vjerni drug“, „Gospodar“, „Hrvatsko pčelo“, „Našo slogo“, „Hrvatski planinar“, „Neven“, „Bršljan“, „Živobran“.

Pri nas je društveno življenje med dijaki silno omejeno. Brezdvojbeno pa je, da naobražuje vobče in z debatami dobro pripravlja za javno življenje. Pod nadzorstvom šole bi se tako prizadevanje ne smelo le trpeti, ampak celo pospeševati. Kajenje, pohajkovanje, pijančevanje, vobče vsako egoistično počenjanje je treba ovirati, zborovanje, sestajanje, vobče altruistično in socialno delo unapredivati.

Šolstvo v tujini.

Zbira Ivan Ivanovič.

V.¹

Šolstvo na Češkem.²

Ker je bila v državnem zboru pred kratkem neka praska z ministrstvom, zakaj noče taisto predložiti v najvišjo sankcijo od deželnega zbora češkega sklenjeno postavo o deželni nakladi na pivo, s katero naklado bi se zvišale plače češkemu učiteljstvu, zanimalo bode gotovo marsikatero cenj. bralko, ozir. bralca, seznaniti se s češkim šolstvom malo natančneje.

¹ Primeri „Pop.“ 1902, str. 279.

² Po stanju l. 1900/01.

Vendar moramo še prej omeniti nekega jako veselega znaka one „kontraverze“ v državni zbornici, kajti v oni polemiki so se oglašali razni govorniki vseh svobodomiselnih strank, edino le „največji prijatelji ljudskega učiteljstva“ raznobarvnih in raznoumnih strank klerikalnih idej so molčali kakor — grobovi. In to pove dovolj.

Plače: Češko sploh: Prov. učitelji z zrelostnim spričevalom 900 K, z usposoblj. spričevalom 1200 K; def.in. učiteljstvo: II. razr. 1200 K, I. razr. 1600 K; 6 starostnih doklad po 200 K, stanarina (le v krajih z več kakor 8000 prebivalci) 15, 20 in 30% plače, tedaj najvišji dohodek brez stanarine 2800 K. — Nadučiteljji: (Poleg imenovanih plač) funkcijske doklade in sicer: 1. in 2. razr. 200 K, 3. razr. 250 K, 4. razr. 300 K, 5. in večrazr. 400 K; stanarina po številu prebivalstva 200, 300, 400 in 600 K. — Meščansko učiteljstvo: Plača 2000 K, starostne doklade: 6 po 250 K; stanarina kakor nadučiteljji: funkcij. doklada 200—600 K, najvišji dohodek brez stanarine: 3500 K. Direktorji mešč. šol: (Plače kakor mešč. učitelji) Funkcijske doklade: 400—600 K, stanarina kakor nadučiteljji. — Praga: Plača je ista pri vseh funkcijonarjih kakor na deželi, le stanarina je določena tako-le: def. učiteljstva s 40% tem. plače, funkcij. doklade imajo nadučiteljji 400 K, stanarine 800 K; mešč. učitelji stanarine 40% tem. plače, ravnateljji 400—600 funk. doklade in 800 K stanarine. — Opazka: Ta zakon je bil sklenjen od dež. zbora 5. julija 1901, stopiti bi moral v veljavo 1. jan. 1903, a do danes še ni — **sankcioniran.**

Šolstvo sploh: V vsej Češki je bilo to leto 432 mestnih šol in 13 zasebnih (mestnih) skupaj 445 šol.

Od teh javnih mestnih šol je bilo: deških 249 in sicer 147 čeških, 102 nemški; dekliških 183 — 106 čeških in 77 nemških.

Privatnih mestnih šol s pravico javnosti je bilo 13 in sicer čeških: 1 deška in 3 dekliške; nemških: 1 deška, 6 dekliških; brez pravice javnosti 2 dekliški (nemški).

Novih mestnih šol se je otvorilo to leto 13 z 82. razredi; od teh jih je čeških 5 deških in 5 dekliških, 2 deški in 1 dekliška (nemške). Privatnih mestnih šol je bilo ustanovljenih: 1 nemška, a odpravljeni 4 razredi na mestnih šolah.

Ljudskih šol je bilo 5124 javnih in 215 privatnih. Od teh javnih je bilo 1050 enorazrednic (455 čeških in 595 nemških); 1582 dvorazrednic (943 čeških in 639 nemških); 944 trorazrednic (574 čeških in 370 nemških); 518 štirirazrednic (338 čeških in 180 nemških); 926 petrazrednic (574 čeških in 352 nemških); 96 šestrazrednic (52 čeških in 44 nemških); 8 osemrazrednic (4 češke in 4 nemške). — Poldnevni pouk je bil na 74. šolah.

Privatnih ljudskih šol s pravico javnosti je bilo 166 in sicer: 96 čeških in 69 nemških; brez pravice javnosti 49 šol, 17 čeških in 32 nemških.

Na novo je bilo ustanovljeno privatnih ljudskih šol 49 (31 čeških in 18 nemških) s 381 razredi (233 čeških in 148 nemških). — Opustilo se je 14 šol, 6 čeških in 8 nemških. — Dalje so se tudi opustile 4 privatne nemške izraelske šole.

Vse te šole so imele 10.480 čeških in 6.929 nemških razredov, skupno 17.419 razredov.

Na čeških šolah je prišlo povprečno 64 in na nemških 59 učencev na en razred, in v vsej kraljevini povprečno 62 učencev.

Šolskih zgradb je bilo: 5.635 in sicer je bilo šolskim zahtevam popolno ustrezajočih 4925 poslopij in 710 pomanjkljivih, in sicer jih je bilo v prvo kategorijo spadajočih 2862 čeških in 2058 nemških, v drugo kategorijo pa 450 čeških in 259 nemških.

S potrebnimi učili je bilo preskrbljenih 5111 šol (2888 čeških in 2223 nemških); pomanjkljivo pa 445 šol (305 čeških in 140 nemških).

Obisk šole: Šologradnih otrok je bilo: 1.065.523 in sicer 531.235 dečkov in 534.088 deklic. V šolskogodni starosti je bilo 1.105.142 otrok in to 552.237 dečkov in 552.905 deklic. Javne ljudske šole je obiskavalo: 1.086.492 (543.218 dečkov in 543.274 deklic); privatne 22.425 in strokovne 13.248. — Brez pouka je bilo radi telesnih oziroma duševnih napak 3740; brez pouka sploh 206 otrok (65 dečkov in 141 deklic).¹

Obisk je bil v obče prav dober. Radi malomarnega obiska je bilo 33.892 slučajev, kjer je nastopila kazen v obliki zapora in v 39.095 slučajih denarna kazen. Plačalo se je 22.667 K, a neizterljivo je ostalo 28.644 K.

Učiteljstvo. Učitelji. Z usposobljenostnim spričevalom je bilo 8510 čeških in 5571 nemških učiteljev, skupno 14.081. Z zrelostnim spričevalom je bilo: 497 čeških in 465 nemških, skupaj 962 učiteljev.

Brez spričeval je bilo 54 čeških in 9 nemških, torej skupaj 63 učiteljev.

Učiteljice. S spričevalom usposobljenosti 1454 čeških in 824 nemških, skupaj 2278. Z zrelostnim spričevalom 281 čeških in 185 nemških, skupaj 466. Brez spričeval 54 čeških in 9 nemških, skupaj 60.

Katehetov (nastavljenih) je bilo 359 — 226 čeških in 132 nemških. Katehetov (duhovnikov) pa 1997 čeških in 1313 nemških, skupaj 3310.

Učiteljic ročnih in sličnih del 2205 čeških in 1319 nemških, skupaj 3524. Praznih mest učiteljic ročnih del je: 2 češki, 55 nemških, skupaj 57 mest. — Učiteljev in učiteljic je 25.105; definitivnih 14.714, provizoričnih 1645. Pom. učiteljev: 125 (v l. 1899/00 jih je bilo 128). Praznih mest: 182 (102 čeških in 80 nemških).

Definitivnih učiteljic ročnih del je: 456 nemških in le 228 čeških — skupaj 684.

¹ Kaj pa v Istri!?

Odlikovanja: 4 nadučitelji so dobili naslov šol. ravnateljev, 7 je bila izrečena najvišja pohvala in sicer: 1 je dobil zlat križec s krono za zasluge, 3 zlat križec za zasluge, 3 srebrn križec s krono za zasluge.

Pripravnice. Javnih je bilo 18, privatnih 7, skupaj 25. — 8 čeških javnih učiteljišč je imelo 1287 pripravnikov, 1 privatno evangeliško pa 30 pripravnikov. Za češke učiteljice je bilo 1 učiteljišče s 238 kandidatinjami, 3 privatne (samostanske) s 366 kandidatinjami. Nemških je bilo 8 pripravnic s 983 pripravniki, 1 javna za učiteljice s 221 kandidatinjami, 2 privatni z 213 pripravnicami. Brez pravice javnosti je le 1 pripravnica za učiteljice in sicer v Plznu (le 1. letnik).

Maturo je delalo 821 kandidatov oziroma kandidatinj, dovršilo pa 771.

Meščanske šol. izpite je delalo 287, napravilo 195 oglašencev (k).

Za ljudske šole usposobljenostne izpite delalo je 831, a usposobljenih bilo 753.

Za ročna dela je napravilo izpit 359 učiteljic za ročna dela, in 201 vrtnaric je dovršilo izpit za vrtnarice.

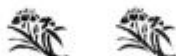
Stroški.

Okrajni zastopi so prispevali s	K 28,075,881·70
Mestni " " " "	" 1,323.321·78
Pokojnine	" 2,702.472·01
Skupaj	K 32,101.675·49

(L. 1899,00 so bili stroški K 31,322.362·52.)

Šolnine se je vplačalo 3,070.182 K. — Deželni zbor je pa dovolil 36.000 K podpore.

„Česky učitel“.

Pedagoški utrinki.

Iv. Šega.

LXVII.

V XXV. utrinku smo omenili nek članek znane švedske pisateljice Ellen Key, kjer se peča pisateljica s šolskim vprašanjem. Ravnokar smo pa dobili v roke zanimivo knjigo ravno te pisateljice, kjer se peča prav podrobno z „bodočo šolo“. Knjigi je naslov: „Das Jahrhundert des Kindes“.¹ — Knjiga je posvečena „allen Eltern, die hoffen, im neuen Jahrhundert den neuen Menschen zu bilden“.

¹ Berlin. S. Fischer. Broširana 4 marke, vezana 5 mark.

Knjiga je prav zanimiva, le žal, da se ideje, katere zastopa pisateljica, ne bodo nikdar izvedle, ker so presmele. Nekaj se nam pa prav čudno dozdeva, kar se tiče glavnih misli; pisateljica koncentruje vso zahtevo, ki jo mora imeti šola do učenca, da se naj v šoli obrne vsa pozornost na individualno vzgojo učenca, a kot sedanjosti pa zahteva, da pre-
vevaja ves pouk duh socialnosti.

Pisateljica zahteva sledeče preosnove za ljudsko izobrazbo. Otroški vrtci in slične odgojevalnice naj se popolnoma opuste. Na njih mesto stopi domača odgoja. A, da se zamorejo matere popolnoma posvetiti tej nalogi, zahteva pisateljica, da mora imeti vsak oče toliko dohodkov, da zamore vzdržavati svojo rodbino. Vendar pa zahteva za take otroke otroških vrtov, kjer otroci ne morejo biti vsled materine bolezni v njih oskrbi. Tu pa zametuje popolnoma vsako metodično uravnano odgojo, temveč otroški vrtci naj bodo prostor „wo die Kinder dieselbe Freiheit wie die Kätzchen und Hündchen haben“.

Po tej zahtevi preide pisateljica do ljudske šole, ki trajaj od devetega oziroma desetega starostnega leta. In v tej šoli naj se poučuje le najpotrebneje in sicer: Dobro brati, z obema rokama pisati, najnavadnejše predmete risati, geometrično risanje, štiri osnovne račune z navadnimi števili in decimalkami; toliko zemljepisja, da se človek lahko spozna na zemljevidu; toliko prirodoznanstva, kolikor se ga zahteva, da človek spozna samega sebe in slednjič naj se priuči onega svetovnega jezika, ki ga usposobi iti po širnem svetu. Vse drugo naj se prisvoji potom knjig.

Pisateljica se na to peča podrobneje s pravim poukom. Tu stavi zahtevo, da učitelj ne poučuj po kakem metodično uravnanem potu, temveč njegova naloga bodi učenca napeljevati k samostojnemu delu, da sam pride do pravila itd.

Razne preskušnje, izpite spričevala obsoja na dnu pekla. Ravnotako zametava sedanja berila, ker prihodnja generacija bode brala le originale naših književnikov. Vsaka šola bode morala imeti tako knjižnico, da bode prava krasota in glavna zadača vsake šole.

Običajnih šolskih sob ne bo, temveč le nekake sobane, kjer bodo najraznovrstnejši predmeti razstavljeni — nekaki muzeji.

V tem smislu gre pisateljica dalje. Dotakne se tudi učiteljev in učiteljic, kjer pravi: „Die Lehrer und Lehrerinnen meiner geträumten Schule haben eine kurze tägliche Arbeitszeit; reichliche Ruhe und einen großen Lohn, sowie die Möglichkeit einer fortgesetzten Entwicklung und eine Dienstzeit von höchstens zwanzig Jahren“.

Kdor si hoče pripraviti nekaj ur nedolžnega veselja in kdor si hoče poživiti malo domišljijo, temu svetujemo: kupi in beri!

LXVIII.

† **Emil Zola.** Vsi slovenski časopisi so pisali povodom nenavadne smrti najplodovitejšega in „najsenzacionalnega“ romanopisca francoskega — Emila Zole več ali manj navdušene nekrologe. Vsi seveda so sodili E. Zola s slovstvenega stališča, več ali manj s svojega stališča in nekateri izmed teh nekrologov pospeli so se celo do trditve, da bi boljše bilo, da bi se E. Zola sploh nikdar ne — rodil (?!).

„Popotnik“ kot znanstven pedagoški list do sedaj še ni omenil imena E. Zola — ker kakor pedagoški list — nima smisla, presoјati in ocenjevati tega ali onega tujega slovstvenika v svojih predalih s slovstvenega stališča. Kdor pa natančneje preišče „srce in obisti“ tega plodovitega francoskega romanopisca, uvidel bo, da se ga tudi s pedagoškega stališča da presvetiti — kakor nekaj posebnega, nekaj „senzacionalnega“.

V detajlirani životopis tega nenavadnega romanopisca se pač ne moremo spuščati, ker upamo, da je vsakemu naobražencu-Slovcu znano njegovo navadno vsakdanje, velikomestno življenje, vsaj se še grobna grobelj ni sesedla, odkar so ga zagrebli. In takrat so prinašali vsi časopisi potrebne podatke o njem. — Stališče pa, katero zavzame glede na njegovo slovstveno delovanje, je najboljše in najprikladnejše očrtal nemški klasik Schiller, pisoč:

„Wenn dagegen schon der wahre Idealismus in seinen Wirkungen unsicher und öfters gefährlich ist, so ist der falsche in den seinigen schrecklich. Der wahre Idealist verlässt nur deswegen die Natur und Erfahrung, weil er hier das Unwandelbare und unbedingt Notwendige nicht findet, wonach die Vernunft ihn doch streben heisst; der Phantast verlässt die Natur aus blosser Willkür, um dem Eigensinne der Begierden und den Launen der Einbildungskraft desto ungebundener nachgeben zu können. Nicht in die Unabhängigkeit von physischen Nötigungen in die Lossprechung von moralischen setzt er seine Freiheit. Der Phantast verleugnet also nicht bloss den menschlichen — er verleugnet allen Charakter, er ist völlig ohne Gesetz, er ist also gar nichts und dient auch zu gar nichts. Aber eben darum, weil die Phantasterie keine Ausschweifung der Natur, sondern der Freiheit ist, also aus einer an sich achtungswürdigen Anlage entspringt, die ins Unendliche perfektibel ist, so führt sie auch zu einem unendlichen Fall in eine bodenlose Tiefe und kann nur in einer völligen Zerstörung sich endigen“. — („Über naive und sentimentale Dichtung“.)

Zanimiv pa je Emil Zola kakor — pedagog. Pedagog? — Da, kakor pedagog! Njega smemo uvrstiti med takozvane prave francoske utopiste — in vpliv naukov, ki so jih razširjali starejši utopisti, kakor tudi novejši odseva v mnogih romanih E. Zole. Zanimivo bi pač bilo, pečati se obširneje z raznimi utopističnimi teorijami, ki so jih razširjali starejši ali novejši francoski utopisti, kakor Tomaž Morus, Babeuf, Rousseau, Fourier ali angleški utopist Owen z idejami, ki jih razvija Emil Zola v svojih mnogobrojnih romanih.

Vendar pa se da trditi, da se Emil Zola naslanja veliko bolj na francoske utopiste v svojih idejah, kakor pa na angleške, kajti prvi trde, da se mora človek izobraževati popolnoma samostojno, to je, nanj ne sme vplivati nikak metodično uravnani pouk, temveč človek naj se vzgaja liki živali v gozdu (na podlagi intelekta, milieu-ja in pozneje) po lastnem nagibu izbranih knjig, a Angleži pa zahtevajo za otroka strogo metodično uravnano vzgojo v prvih letih, a pozneje vplivaj na vzgojo te mladine družba in narava, ker le tedaj se more razviti prava individualiteta. Vendar so pa vsi utopisti istih misli, da trajaj šolski obisk do 18. oziroma 20. sta-

rostnega leta, ker le tedaj se more pričakovati pravega uspeha šolske, oziroma zasebne vzgoje.

Posebno karakteristično je pokazal E. Zola v svojem romanu „Le Travail“, da je pridno hodil v šolo velikega mojstra Rousseau-a, kjer razvija natančneje svojo vzgojno teorijo, ki pa je kaj strogo odmerjena po znanih vzgojnih načelih misleca Rousseaua. Dotična teorija se glasi tako-le: „Vzgojo intelekta najbolje izvrši življenje. Učitelji se trudijo seznaniti otroka z različnimi stvarmi, po katerih naj spoznava življenje. Trudijo se dalje, vzbuditi v otroku čut do reda, mu udihniti nekako metodično uravnano navodilo za vsakdanje življenje. Brez metode ni dela, metoda razkroja vse znanstvo in omogočuje, da se k znanemu prikaplja neznano — a znano se z ozirom na metodo ne more nikakor pozabiti. Učenost, nalovljena iz knjig, se je nekako potisnila na stran, a stopila je na njeno mesto zahteva, da učenec zamore le ono prav pojmiti, kar otipa, kar dobro pojmi. Otroka se ne sili več ravnati se strogo po osebnosti dotičnega učitelja, temveč po lastnem nagibu naj pride do resnice, katero si naj prisvoji. To je edino prava pot vzgoje, ki vzbuja in okrepuje individualno duševno učencevo energijo. Vse razne kazni in pohvale so bile odpravljene in lenuhov ni, temveč le bolni otroci so, otroci, ki ne umevajo onega, kar se jim razlaga, ker se jih sili umevati, kar ni za njih um. Ako hočemo imeti dobre učence, vplivati moramo le na takozvano ukaželjnost, ki se nahaja v vsakem otroku in na takozvano vedaželjnost, ki se najčešče javlja v onem vednem, včasih prav naivnem vprašanju na odraslo otrokovo okolico. Ves pouk oživi, in pouk postane prava slast, ako ga zna učitelj prikrojiti tako, kakor zahteva otroški intelekt in ako ga zna potisniti učitelj v oni milieu, kjer se nahaja igrajoči se otrok, kjer izumeva njegov lastni razum vedno in vedno nekaj novega, zanimivega. Vsak človek je opravičen in tudi dolžan, se samega sebe izobraževati in istotako je naša dolžnost, nuditi otroku priliko, da ga izobrazí svet, ako hočemo doseči, da postane kdaj popoln človek — lastnega mišljenja in lastne volje.

„Učitelj je voditelj individualne energije, katerega naloga je, otroške zmožnosti razvijati, njegova vprašanja oživljati, njegovo osebnost spopolnjevati“.

In te ideje o vzgoji doseči, po tem stremi ravno sedanost s svojo, po temeljiti preosnovi ljudskega šolstva hrepeneči zahtevi. Le žal, da še nočemo umevati vseh onih dalekovidnih nauk, ki jih je narisal oče „moderne anarhizma in socializma Rousseau, ki viškujejo v sledečih stavkih:

„Veda in umetnost ste krivi, da talent prevladuje krepkost. Dandanes ne vprašujemo več, ali je človek kreposten, temveč — če je duhovit; ne vprašuje se, ali je knjiga koristna, temveč, je-li dobro, po vseh predpisih pisana. Lepota se bogato nagraduje a poštenost se prezira. Na tisoče je odlikovanj za navdušene govore, a niti enega za dobra dela...“

Književno poročilo.

(Novosti.)

Latinsko-slovenski slovar. V zadnji lanski številki Aškerčevega „Zvona“ se je neki Jugurtha oblastno obregnil nad začetim latinsko-slovenskim slovarjem. Ker so nekatere domneve take, da bi utegnile javnost neutemeljeno begati, hočem nanje v sledečih točkah odgovarjati.

1. Jugurtha emfatično vprašuje: latinsko-slovenski slovar — kje si? Odgovor na to: Zdaj je še razkosan, v delu pri raznih slovenskih profesorjih, ki skopo jim odmerjeni prosti čas presedevajo za pisalniki in iztikajo po raznih slovarjih in latinskih klasikih in stikajo tako novi slovar. Sicer je pa dovršen del slovarja že dogotovljen, tako da ne bo treba čakati še kakih 10 let, da bo slovar v rokopisu gotov, kakor si je izračunil Jugurtha. Upati je, da nobeden sedanjih sotrudnikov ne odreče, in tako bomo imeli ves rokopis lahko že v dveh letih.

2. Da se je delo res zavleklo, so krivi pisci, a le v toliko, kolikor jim ne preostaja prostega časa, kriv pa ni temu od slovenskih šolnikov sestavljeni in od deželnega odbora kranjskega odobreni slovarjev načrt, po katerem naj se sprejmejo v slovar tudi besede iz cerkvenih očetov. Res se upoštevajo Avguštin, Hieronim, Vulgata, a teh ni treba v ta namen še posebe prebirati in ekcerpirati, ker tisto slovsko gradivo, ki se nahaja v velikih nemških leksikih, zadošča tudi za slovenski slovar. Po sv. Alfonzu Liguoriju in Mahničju izvestno nihče ne brska v ta namen.

3. Nadejati se je, da bo dalo to delo dober, uporaben slovar za naše višje gimnazije, ker se predvsem ozira na tiste klasike, ki se že bero ali ki se sčasoma utegnejo brati na avstrijskih gimnazijah, pravim: sčasoma, kajti na gimnazijah v Nemčiji se bero tudi odstavki iz Plavta, Terencija, Evtropija itd. in to se morebiti tudi pri nas kdaj uvede. Zato pa se naš slovar sestavlja po načrtu, ki upošteva vse te možnosti in odnošaje. Za osnovo mu je priznано dobri šolski slovar Stowasserjev, privzema se pa še drugo gradivo, ki ga Stowasser nima; to pa iz ozirov gori omenjenih.

A vkljub tej obširnosti, slovar ne bo popolen, vsaj tako ne, da bi bil za juriste in bogoslovce njih specialni thesaurus linguae latinae. Saj takega še nimajo niti Nemci, kajti izhaja šele zdaj, prišli so komaj do besede „artus“, šteje pa že nad 1600 drobno tiskanih strani v leksikonosmerki. Izdaja ga skupno pet velikih nemških akademij. Zato je zlobno od Jugurtha, da nam ubogim Slovencem podtika, kakor da bi mi hoteli izdati tako zakladnico latinskega jezika, in da raditega zaostaja izdavanje našega slovarja. Ali je tako zloben ali tako kratkogleden!

5. Ko bomo končno imeli ta slovar, bo glavna ovira, da še nimamo slovenskih višjih gimnazij, odstranjena. Tako sklepa Jugurtha. Želim mu, da bi bil srečen prerok. Če mu le naša politika ne prečrta dragega načrta!

6. „Črez deset let bode rokopolis baje dogotovljen“, tako je izvedel Jugurtha izza kulis in to trobi v svet kot fait accompli. Oni pa, ki nočejo rušiti in rajši grade, menijo, da se dogotovi v dveh, treh letih. Ko bo sicer raznoliko delo — kajti ima deset sestavljalcev — dogotovljeno, bo seveda treba še enotne redakcije, a pet let se gotovo ne bo urejevalo, kakor računi Jugurtha, kaj še pet let premišljevalo, kdo naj slovar tiska. Za tako delo se bo lahko dobila tiskarna, in sicer taka, ki hitro dela, če treba. Slovarjem ni treba posebne ministrske potrditve, zato se v tem oziru ne bo prav nič časa izgubilo, kakor se boji Jugurtha.

Stem sem hotel pojasniti neosnovane domneve i popraviti netočnosti Jugurthovega poročila izza kulis. Čemu javnost begati s pretiranimi računi? Clara pacta, boni amici!

Jos. Wester.

Tavčarjeve povesti. Izšel je peti zvezek „Povesti“ dr. Ivana Tavčarja. Ta zvezek obsega povest „Mrtva srca“, ki je bila obelodanjena v „Ljubljanskem Zvonu“ l. 1884. in satiro „4000“, ki je tudi izšla v „Ljubljanskem Zvonu“ in sicer l. 1891. Peti zvezek dr. Tavčarjevih povest stane broširan 2 K 40 v, v platno vezan 3 K, v pol franc. vezbi 4 K 20 v.

Mali vitez — Pan Volodijewski. Zgodovinski roman. Spisal H. Sienkiewicz. Po poljskem izvirniku poslovenil P o d r a v s k i. V založbi knjigo-tržnice Ign. pl. Kleinmayra & Fed. Bamberga v Ljubljani je začel izhajati sloveči roman H. Sienkiewicza „Pan Volodijewski“ (Mali vitez). Sienkiewiczovo ime je danes znano vsemu svetu, a tudi med Slovenci ima Sienkiewicz danes jako mnogo gorečih čestilcev. Slovenski prevod „Pan Volodijewski“ čegar prvi snopič leži pred nami, izide v 25 sešitkih, obsežnih po 2 do 2½ pole. Posamezni sešitki se bodo izdajali na vsakih 14 dni. Sešitek velja 40 vin. Prevod je gladek in se lepo čita. Izdaja bo bogato ilustrovana.

Slovan. Mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. V založbi g. Dr. Hribarja in pod uredništvom g. Fr. Govekarja je začel izhajati ilustrovani mesečnik za književnost, umetnost in prosveto „Slovan“. Program listu bo isti, kakor ga je imel nekdanji „Slovan“, ki sta ga izdajala gg. Ivan Hribar in dr. Tavčar. Novi „Slovan“ bo stal na stališču slovanstva, individualizma, modernosti in duševne svobode, biti hoče modern slovanski list, zatočišče svobodne umetnosti in svobodnega prepričanja. V leposlovnem delu bo prinašal samo izvirne pesmi in pripovedne spise, in hoče podajati poročila iz tehnike, fizike in arhitekture. Povrh bo „Slovan“ prinašal reprodukcije slikarskih, kiparskih in umetno-obrtnih del domačih, slovanskih in tudi tujih umetnikov, deloma v barvotisku. Naročnina znaša na leto 12 K.

R a z g l e d .

Listek.

Kdaj začenja novo leto? Novo leto začenja jako različno pri raznih narodih. Rusi praznujejo novo leto za 13 dni pozneje nego mi. Pri Perzijcih in Turkih, ki se ravnaajo po mesečnih letih, ki niso enako dolga, začenja novo leto v aprilu, včasih celo v majniku. Japonci in Korejci so do l. 1872. praznovali novo leto v februarju ali sušcu, zdaj je obhajajo enako z nami. Trdovratni Kitajci imajo novo leto po mlaju, ki je prvi po onem času, kadar sonce nastopi v znamenju vodarja. V Srednji Evropi velja za novo leto srednjeevropski enotni čas, za Francijo in Belgijo zahodnoevropski, ki zaostaja 50 minut za srednjeevropskim, v Rusiji in Rumuniji velja izhodnoevropski čas, ki je za eno uro naprej kakor pri nas.

Cene zvezd. Ako vzamemo zemljo za enojko, potem slede takele ostali planeti po velikosti: Venera je velika 0·787, Mars 0·105, Merkur 0·061, luna 0·013, sonce 334·439, Jupiter 310, Saturn 92, Neptun 16, Uran 14 tisoč. Boljše je še francoski primer z denarjem. Ako vzamemo dvajstfrank (velik kakor naša 20 krona) za podlagi in reprezentanta velikosti naše zemlje, potem dobimo

Zemlja	20.— frankov
Venera	16.— "
Mars	2.— "
Merkur	1·20 "
Luna	0·25 "
Uran	280.— "
Neptun	320.— "
Saturn	1.840.— "
Jupiter	6.200.— "
Solnce	6,780.000.— "

Repatica. 2. dec. l. l. je odkril zvezdar Giacobini v Nizzi teleskopično repatico, ki je za nas popolnoma v nasprotni smeri proti solncu ter se navidez prav neznatno pomika. Novi komet je daleč od zemlje, a še dalje od solnca. Zdaj se gre za to, ali se komet bliža k solncu ali se od njega oddaljuje. Ako se bliža, kar je bolj verjetno, potem se nam še pojavi repatica kot sijajna nebesna prikazen.

Odtiski prstov ali takozvana daktyloskopija igra jako važno vlogo v kazenskem zasledovanju. Brazdice na notranji strani dlani in prstov so pri vsakem človeku drugačni, in zato se iz takih odtiskov najzaneslivejše sklepa na indentiteto. Daktyloskopija je celo v manj kultiviranih državah že davno v rabi. V Indiji mora vsak penzjonist pritisniti pobotnici svoj palec, da so uradi prepričani, da penzjonist res še živi. Ravnotako morajo storiti kandidatje, ki pridejo k državnim izpitom, da se komisija uveri, da niso poslali morda kakega namestnika. V Bengaliji se mora v ta namen vsak notarski akt zapečatiti z odtiskom palca leve roke. V Argentini, Egiptu in Angliji je daktyloskopija uvedena v kaznilnicah. Najčešče je mogoče morilca zaslediti po odtiskih, ki jih je ostavil v okolici svoje žrtve. Mikroskop pa omogoči, da se vidijo celo odtiski prstov na papirju, vsled česar bo mogoče zaslediti pisce anonimnih pisem. Zato se namerava tudi v vse avstrijske kazenske oddelke poleg anthropometrije (merjenje zločincev) uvesti tudi daktyloskopijo.

Avstrijska poštna in brzojavna štatistika. Leta 1891. so se pomnožili poštni uradi od 6895 na 7438, brzojavni uradi pa od 5466 na 5599. Vseh poštnih pošiljatev

v tem letu je bilo 1326·9 milijonov, med njimi 1238·7 pisemskih pošiljatev. Na poštne nakaznice se je vplačalo 1310·8 milijonov kron, izplačalo pa 1419·8 milijonov kron. Brzobjavk se je odposlalo 15·4 milijonov. Telefonskih mrež je bilo 278 s skupno 200.998 km žic. Vsega poštnega in brzobjavnega osebja je bilo 41.248. Dohodki so znašali 111,042.869 K (leta 1900 pa 107,718.310). Izdatki 105,415.341 K (l. 1900 le 98,411.819 K). Preostanek je znašal potemtakem 5,627.528 K proti 9,306.491 K leta 1900.

Anekdote iz življenja glasbenikov. Ko je Verdi dovrševal svojega „Il trovatore“, si je povabil glasbenega kritika ter mu zaigral več številčk na glasovirju. „Nesmisel, neumnost!“ je mrmral strogi kritik klasične šole. „Potem je zmaga moja! Stavim, da bodo v enem mesecu opero peli na vseh laških odrih, bodo jo žvižgali ter igrali na lajni — kajti takšno opero sem želel imeti, ki bi ne ugajala kritikom, pač pa ljudstvu.“ — Pod oknom Mascagnija je igral lajnar „intermezzo“ iz „Cavalleria rusticana“, a igral je tako hitro, da se Mascagni ni mogel več premagovati ter prihitel k lajnarju, iztrgal mu je kljuko ter sam igral s primernim taktom. Samemu lajnarju je ugajala zdaj glasba tako, da je ploskal ter vprašal: „Kako pa se pišeš, kolega?“ — „Skladatelj Mascagni sem“, je ta odgovoril. — „To sem vesel!“ je dejal lajnar in že drugi dan je prilepil na svojo lajno velik lepak z napisom: „Mascagnijev učenec“.

Šolska doba traja v raznih državah: 3 leta v Rusiji, v Italiji, Španiji in na Portugalskem; 6 let na Ogrskem, v Belgiji, na Nizozemskem, v Luksemburgu, v Bulgariji, Guatemali in San Salvadoru; 7 let na Bavarskem, Francoskem in v Algiru, na Virtemberškem, na Švedskem, Norveškem, Grškem, Srbskem, v Rumuniji, Braziliji, Kanadi in Tasmaniji; 8 let na Pruskem, Badenskem, Hesenskem, Saskem, v Alzaciji, v Hansamestih in mnogih malih državah na Nemškem, na Avstrijskem, na Danskem in Irskem, v večini severnih zedinjenih držav, v Argentini, Kostariki, Uruguaju, Južnem Walesu, Kvenslandu, Zapadni Avstraliji in v Japanu; 9 let na Brunšvickem, v Angliji, na Škotskem, Finskem, v Viktoriji, Južni Avstraliji in na Kitajskem; 10 let v Švici in nekaterih ameriških zedinjenih državah, 11 let pa v Kanadi-Ontariju.

Kronika.

Nadaljevalne tečaje za učitelje je privolilo na predlog c. kr. šolskega sveta v letošnjih velikih počitnicah na ljubljanskem učiteljskišču za ljudsko šolsko učiteljstvo. Na vrsto pridejo letos jeziki, matematika in menda tudi zemljepis in zgodovina.

Klasifikacija zunanje oblike šolskih pismenih izdelkov. Naučni minister je odredil, da se zanaprej na občnih ljudskih in meščanskih šolah ocenja tudi „zunanja oblika pismenih izdelkov“ učencev v šolskih naznanilih in odpustnicah ozir. v letnih spričevalih ter v katalogih dotične šole po zaporedbi: zelo povoljno = 1, povoljno = 2, malo povoljno = 3, nepovoljno = 4. Na ljudskih šolah velja ta klasifikacija le za zadnja 3 šolska leta, vendar lahko dež. šolski sveti odrede, da se razširi ta klasifikacija tudi na nižje učne skupine.

Osem milijonov dolarjev za nove šole. Newyorški šolski svet je nedavno pri seji dovolil 32,000.000 dolarjev za zgradbo novih šol v New-Yorku. Od imenovane vsote zamore mesto v letošnjem šolskem letu potrošiti 8,000.000 dolarjev za nova šolska poslopja.

